

تقديم به شهدای مدافع حريم اهل بيت عليهم السلام
از صدر اسلام تا كنون و نيز آينده؛ در سراسر سرزمين های اسلامی
با آرزوی دنيایی آرام و مملو از صلح، اخلاق، آزادی
دنيایی بدون ترور، وحشت و سوءاستفاده از مفاهيم ارزشی مانند دين و
حقوق بشر در سایه ولايت امام منتظر عجل الله تعالی فرجه الشریف

توسعه اقدامات غیربازداشتی در اسناد بين المللی حقوق بشر و مقررات ايران

محسن پیرهادی
سید صابر شیخ الاسلامی

سرشناسه: پیرهادی، محسن، ۱۳۵۹ -
عنوان و نام پدیدآور: توسعه اقدامات غیر بازداشتی در اسناد بین‌المللی حقوق
بشر و مقررات ایران/نویسنده محسن پیرهادی، صابر شیخ‌الاسلامی.
مشخصات نشر: تهران: سروش ملل، ۱۳۹۵.
ملاحظات ظاهری: ۲۸۴ ص.
شابک: ۹۷۸۹۶۴۲۷۹۸۲۰۹
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا
موضوع: بازداشت‌های جایگزین زندان
موضوع: مجازات جایگزین زندان -- ایران
شناسه افزوده: شیخ‌الاسلامی، سیدصابر، ۱۳۶۱ -
رده‌بندی نگره: ۳۶۴/۶
رده‌بندی دی‌رجی: ۳۶۴/۶
شماره کتابشناسی: ۴۱۰۲

توسعه اقدامات غیر بازداشتی در اسناد بین‌المللی حقوق بشر و مقررات ایران

دکتر محسن پیرهادی

سید صابر شیخ‌الاسلامی (کارشناس ارشد حقوق بشر)

ناشر: سروش ملل

ویراستار: فاطمه علیزاده. صفحه‌آرا: مصطفی خانوالی

نوبت چاپ: اول؛ بهار ۱۳۹۵. شمارگان: ۵۰۰ نسخه

مرکز پخش: ۳۳۷۹۴۲۷۲

فهرست

۷	مقدمه
۱۷	بخش اول: مفاهیم، مبانی، ضرورت و اهداف
۱۸	فصل اول: پیشینه و مفهوم اعدامات تأمین جایگزین بازداشت
۱۹	گفتار اول: پیشینه اعدامات تأمین جایگزین بازداشت موقت
۲۸	گفتار دوم: مفهوم قرارهای تأمین جایگزین بازداشت
۳۴	فصل دوم: مبانی توسعه قرارهای جایگزین بازداشت
۳۶	گفتار اول: تأکید بر توسعه قرارهای جایگزین بازداشت در اسناد بین‌المللی
۴۴	گفتار دوم: حق بر آزادی
۵۳	گفتار سوم: فرض بی‌گناهی
۶۱	گفتار چهارم: تحقق دادرسی بی‌طرفانه
۷۱	گفتار پنجم: برابری سلاح‌های مبانی برای دادرسی عادلانه
۷۵	گفتار ششم: مبانی جامعه‌شناختی
۷۹	گفتار هفتم: مبانی جرم‌شناختی
۸۱	فصل سوم: اهداف و ضرورت‌های جایگزین‌های بازداشت
۸۲	گفتار اول: ایجاد تعادل میان نظم و امنیت عمومی و حقوق متهم
۸۹	گفتار دوم: پیشگیری از وقوع جرم و ایجاد بازدارندگی
۹۳	گفتار سوم: توازن حقوق اشخاص با پیشگیری از وقوع جرم
۹۵	گفتار چهارم: قرارهای تأمین پیشگیرانه در حقوق ایران
۹۷	گفتار پنجم: تحقق حقوق بازداشتی‌ها
۱۰۳	گفتار ششم: ترویج مشارکت عمومی در مدیریت عدالت جزایی
۱۰۸	گفتار هفتم: توجه به حقوق افراد متهم و قربانیان و ارکان دادرسی
۱۱۵	گفتار هشتم: حذف برخی از اشکال بازداشت از نظام‌های دادرسی ملی
۱۲۳	گفتار نهم: اصلاح متهم

۱۲۷	بخش دوم: انواع قرارهای جایگزین و آئین دادرسی
۱۳۰	فصل اول: قرارهای سستی
۱۳۱	گفتار اول: قرار کفالت
۱۴۸	گفتار دوم: قرار وثیقه
۱۵۸	گفتار سوم: قرار التزام به حضور با قول شرف
۱۶۱	گفتار چهارم: قرار التزام به حضور با تعیین وجه التزام
۱۶۴	گفتار پنجم: قرار عدم خروج از کشور
۱۶۹	فصل دوم: قرارهای نوین
۱۷۰	گفتار اول: مفهوم و ماهیت
۱۷۱	گفتار دوم: ضمانت اجرا
۱۷۳	گفتار سوم: ضمانت اجرای عدم التزام
۱۷۴	گفتار چهارم: التزام به معرفی نویی خود به مرجع قضایی یا انتظامی با تعیین وجه التزام
۱۷۹	گفتار پنجم: امانت اسناد هویت یا اشتغال متهم
۱۸۲	گفتار ششم: قرار التزام به حضور مستخدمان رسمی کشوری یا لشکری
۱۸۴	گفتار هفتم: ممنوعیت خروج از منزل یا محل اقامت تعیین‌شده از طریق نظارت با تجهیزات الکترونیک
۱۹۱	گفتار هشتم: قرارهای نظارت تصویری
۲۰۳	فصل سوم: آئین دادرسی
۲۰۵	گفتار اول: ضوابط صدور قرارها
۲۲۲	گفتار دوم: تضمین حقوق متهمین تحت قرار
۲۳۲	گفتار سوم: جلوگیری از اطاله دادرسی
۲۴۱	گفتار چهارم: تعلیق اقدامات غیربازداشتی
۲۴۸	گفتار پنجم: تجدید نظرخواهی نسبت به قرارها
۲۵۵	گفتار ششم: تبدیل قرار و آزادسازی پیش از محاکمه
۲۷۱	نتیجه‌گیری
۲۷۹	منابع

مقدمه

در مرحله تحقیقات مقدماتی^۱ پس از تحصیل ادله و براهین کافی دال بر انتساب اتهام به متهم، تصمیم اتیان به او، ضرورت‌های ناشی از عدالت کیفری^۲ همچون دسترسی به موقع به متهم، جلوگیری از فرار یا پنهان شدن یا تبانی با دیگر متهمین یا شدود. حفظ امنیت و نظم جامعه، فراهم کردن مقدمات رسیدگی، صدور و اجرای حکم، جبران ضرر و زیان وارده به بزه‌دیده، ایجاب می‌کند که تصمیمی قضایی اتخاذ و اهداف مذکور، تأمین گردد.

این تصمیم قضایی «قرار تأمین» نام دارد. این تصمیم در شرایط مختلف از جمله با توجه به نوع و شدت جرم، شخصیت و سابقه مجرم، احتمال فرار و اختفا، متفاوت خواهد بود. بی‌تردید، صدور چنین قرارهایی علی‌رغم ضروری بودن آن، تحدید کننده حقوق و آزادی‌های شخص محسوب است. شدیدترین نوع قرار، بازداشت موقت^۳ است. نظام‌های عدالت کیفری در اعصار مختلف، سیاست‌های متفاوتی در مورد میزان استفاده از قرار بازداشت موقت را اعمال و تجربه کرده‌اند. مثلاً درحالی‌که در ایران باستان دستگیری و توقیف تا زمان رسیدگی و اجرای حکم دست‌کم در مورد جرایم مهم، اصل به‌شمار می‌آمده است؛^۴ در حقوق رم، به نوشته اولین، حتی در اتهامات مهمی که

1. Preliminary investigation.
2. Criminal justice.
3. temporary Detention

امروزه از آن به جنایت تعبیر می‌شود، اجتناب از بازداشت متهمان اولویت داشت.^۶

در ادوار معاصر، این گام جدی در جهت تحدید موارد بازداشت و اعمال قرارهای جایگزین آن، در قانون جزای ۱۸۷۵ انگلیس برداشته شد. در این قانون بر لزوم به حداقل رساندن بازداشت تأکید شد. پس از آن نیز کشورها زیادی به این قانون توجه داشتند تا اینکه در سال ۱۹۹۰ که اراده جهانی در قالب قطعنامه موسوم به قواعد توکیو تجلی یافت. این قطعنامه صراحتاً بر لزوم جایگزین کردن قرارهایی غیر از بازداشت^۷ در مقررات ملی کشورها تأکید کرد. پس از اطلاع نسبت به پیشینه توسعه قرارهای جایگزین بازداشت باید به

این سؤال پاسخ داد که مفهوم قرارهای جایگزین چیست؟

بین حقوق‌دانان ایرانی در خصوص مفهوم قرارهای جایگزین بازداشت، اختلاف نظر وجود دارد. با قدر مشترک تعاریف ارائه شده عبارت است از «هر قرار تأمینی و یا اقدام عارضی نسبت به متهم که به جای بازداشت اعمال شود و لو اینکه نقض مزایای مقرر در قرار، موجب بازداشت متهم گردد.» علی‌رغم اختلاف نظر مذکور این عبارت در اسناد بین‌المللی تعریفی دقیق دارد؛ قواعد توکیو مقرر می‌دارد: «قرارهای جایگزین، تصمیم مقام ذیصلاح در مورد فرد مظنون یا متهم یا محکوم به جرم است که او را در شرایط و وظایفی غیر از حبس قرار می‌دهد و چنان تصمیمی می‌تواند در هر یک از مراحل اجرای عدالت جزایی، اتخاذ گردد. بررسی مانی توسعه قرارهای جایگزین بازداشت، پاسخ به چرایی توجه اسناد بین‌المللی حقوق بشر به این مهم است.

میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی^۸، قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل برای اقدامات غیر بازداشتی^۹ (قواعد توکیو)، قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل برای اجرای عدالت جهت نوجوانان^{۱۰} (قواعد پکن) و... اسناد حقوق بشری هستند که به تصریح یا به تلویح بر این ضرورت تأکید می‌کنند. استثنایی تلقی کردن اعمال بازداشت و تشویق دولت‌ها به اعمال

۵. محمد آشوری، آئین دادرسی کیفری، ج ۲، انتشارات سمت، تهران، ۱۳۷۹، ص ۱۳۸.

6. Alternatives to detention

7. international convention of civil and political Right (iccrp)

8. United nation Standard Minimum rules for non custodial measures.

9. United nation standard minimum rules for the administration of juvenile justice.

قرارهای جایگزین در این اسناد، دلیلی بر این مدعا است. از آنجا که برخی هنجارهای حقوق بشر را می‌توان در چهارچوب قرارداد مدارانه توجیه کرد^{۱۰} می‌توان تصریح اسناد مذکور بر ضرورت این توسعه را مبنایی قوی برای این امر دانست.

از دیگر مبانی بسیار مهم برای توسعه اقدامات غیربازداشتی، حق بر آزادی شخصی و تن افراد است. حق بر آزادی افراد عموماً و آزادی تن فرد از توقیف به‌خصوص، در مواد ۳ و ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر و ماده ۹ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی، مورد تأکید قرار گرفته است. اصل ۳۲ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران هم بر ضرورت رعایت حرمت آزادی تن افراد، تأکید دارد. آزادی تن از اصول مسلم حقوق ایران است، تا جایی که به‌نظر برخی «حفظ نظم و امنیت جامعه با حفظ آزادی تن و حرمت اشخاص، تلازم مطلق پیدا می‌کند»^{۱۱} اگرچه اعمال بازداشت قانونی و عادلانه در مواردی که ضرورت این کار باشد، لازم است و با این حق تناقض ندارد و در صورت تراحم نیز بر واصله توجه به مسئله اهم قابل توجیه است، اما به‌طور کلی از آنجا که اعمال بازداشت، آزادی فرد را تهدید می‌کند، در موارد غیرضروری حتماً باید از قرارهای جایگزین بهره برد. اصل برائت یا فرض بی‌گناهی^{۱۲} از بنیادی‌ترین اصول کلی نظام بر دادرسی عادلانه و منصفانه در نظام‌های نوین دادرسی کیفری است. این اصل در ماده ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر، بند ۲ ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و سایر اسناد منطقه‌ای و بین‌المللی مورد تأکید قرار گرفته است. اصل ۳۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و قوانین عادی نیز به لزوم رعایت اصل مذکور تأکید دارند. فرض بی‌گناهی، خود به خود به استثنایی بودن بازداشت موقت منجر می‌شود. بنابراین مبنای مهم و محترم، لازم است قرارهایی غیر از بازداشت ترویج گردد.

از دیگر مبانی توسعه قرارهای جایگزین بازداشت، لزوم مواجهه متهم با دادگاهی بی‌طرف است. متهم حق دارد با دادگاهی مواجه شود که از هر

۱۰. سید محمد قاری سید فاطمی، حقوق بشر در جهان معاصر، دفتر یکم درآمدی بر مباحث نظری، انتشارات شهر دانش، چاپ دوم، تهران، ۱۳۸۸، ص ۱۲۳.

۱۱. عباس ایمانی، امیررضا قمطیری، قانون اساسی در نظم حقوقی کنونی، انتشارات نامه هستی، تهران، ۱۳۸۸، ص ۲۶۰.
12. presumption of innocence.

جهت فاقد پیش‌داوری نسبت به اوست. هرگونه پیش‌داوری یا جانبداری خواه نسبت به یک عقیده و رویکرد باشد خواه نسبت به فرد، گروه، حزب یا قوم خاص، اخلاقی بدیهی در دادرسی عادلانه^{۱۳} است. تا جایی که رابطه بی‌طرفی با تحقق دادرسی عادلانه، بسیار آشکار و بی‌نیاز از توضیح است^{۱۴} این حق در ماده ۱۰ اعلامیه جهانی حقوق بشر و بند ۱ ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مورد تأکید قرار گرفته است. لزوم رعایت بی‌طرفی از اصول ۳، ۵۶، ۱۶۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و موادی از قوانین عادی قابل استنباط است.

این درحالی است که بر اساس آمار به‌دست آمده در حوزه قضایی متهن در نیویورک، ۱۴ درصد متهمانی که در بازداشت به‌سر برده‌اند، محکوم به مجازات زندان شده‌اند، حال آنکه این رقم در مورد کسانی که با قرار تأمینی غیر از بازداشت، جرایم مشابه و با ادله مشابه، محکوم به زندان شده‌اند، ۱۷ درصد بوده است. تعلیق مجازات نیز فقط به ۵ درصد گروه نخست تعلق گرفته، در حالی که ۳۶ درصد گروه دوم از تعلیق بهره بردند.^{۱۵} این آمار حاکی از آن است که قرار بازداشت بر بی‌طرفی دادگاه به‌عنوان یک اصل مهم حقوق بشری، اثر سوء دارد.

از دیگر مبانی توسعه قرارهای جایگزین بازداشت لزوم رعایت اصل تساوی سلاح‌هاست^{۱۶} اصل تساوی سلاح متهم با شاکی یا دادستان، یکی از مصادیق اصل کلی تساوی در برابر قانون و اصل عام تبعیض است.^{۱۷} این اصل از ارکان دادرسی عادلانه است. تا جایی که برخی حقوق‌موقدان معتقدند «اصل برابری میان خواهان و خوانده یا دادستان و متهم، کمتر از معیار دادرسی عادلانه است»^{۱۸} بند ۳ ماده ۱۴ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بر ضرورت رعایت تساوی کامل طرفین دعوا، تأکید دارد. یکی از مصادیق این تساوی، تساوی سلاح است. اعمال بازداشت موقت، آشکارا ناقض این

13. Fair trial.

۱۴. مصطفی فضالی، دادرسی عادلانه محاکمات کیفری بین‌المللی، انتشارات شهر دانش، تهران، ۱۳۸۷، ص ۲۴۲.

۱۵. محمد آشوری، آیین دادرسی کیفری، پیشین، ص ۱۶۴.

16. Equality of Arms.

۱۷. علی قربانی، بررسی رویه قضایی دادگاه اروپایی حقوق بشر در زمینه حق آزادی و امنیت و بررسی دادرسی عادلانه، رساله دکترای حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق دانشگاه تهران، ۱۳۸۴.

۱۸. مصطفی فضالی، پیشین، ص ۳۲۷.

حق است. زیرا، در شرایطی که دادستان یا شاکی از فرصت‌های خود برای جمع‌آوری دلیل بهره می‌برند، متهم در بازداشتگاه فرصت‌های خود را برای تمهید دفاع و جمع‌آوری اسناد و مدارک، یک به یک از دست می‌دهد. لذا، به‌منظور تقویت این برابری لازم است از قرارهای جایگزین استفاده شود. گرچه مبانی مذکور عمدتاً ریشه در اسناد حقوق بشر دارند و از این کتاب هم توجه خاص به اسناد حقوق بشر انتظار می‌رود، لکن، نباید از مبانی جامعه‌شناختی و جرم‌شناختی توسعه قرارهای جایگزین بازداشت نیز غفلت کرد. از جمله مبانی جامعه‌شناختی ضرورت این توسعه، مقابله با آثار سوء اجتماعی بازداشت، به‌ویژه تنگناهای معیشتی تحمیلی بر خانواده متهم است. این مسئله در جای خود می‌تواند باعث بروز جرایمی دیگر گردد.

شرکت‌دادن آحاد مردم در سیاست جنایی، از دیگر مبانی است. در قرارهای جایگزین بازداشت، از عبارات مهم و یا سازمان‌های مردم‌نهاد^{۱۹} بر متهم استفاده می‌شود، که این خود از ادبیات سیاست جنایی مشارکتی است و علاوه بر تأکید به ضرورت آن در اسناد حقوق بشر، در فرهنگ ایران نیز سابقه‌ی دیرین و کارنامه‌ی درخشان دارد. از حیث جرم‌شناسی نیز تحقیقات نشان می‌دهد که محیط بازداشتگاه اغلب باعث می‌شود متهم عادی به فردی خطرناک تبدیل شود^{۲۰} و چنین فردی قابلیت بستن برای ارتکاب به جرایم خشن دارد. علاوه‌براین، اصلاح و درمان مجرمین مبانی است که در حقوق کیفری کلاسیک به‌ویژه مکتب دفاع اجتماعی نوین به‌عنوان مورد تأکید قرار گرفته است. در اکثر موارد، اعمال تدابیر اصلاح‌گر در زندان ممکن نیست. پس لازم است فرد مجرم یا متهم (که به‌نوعی رفتار ضداجتماعی از خود نشان داده است) مجدداً به دامن جامعه بازگردد و رفتارهای او مدام رصد شود. بنابراین، باید با قرار تأمینی غیر از بازداشت، تکالیف و الزاماتی را بر او بار کرد تا در مسیر اصلاح خود قدم بردارد.

پس از پاسخ به چرایی و بررسی مبانی و ریشه‌ها لازم است اهداف و پیامدهای استفاده از قرارهای جایگزین بازداشت مورد توجه و اشاره قرار گیرد. بسیاری از این اهداف و پیامدها در متن قواعد توکیو مورد اشاره قرار گرفته است.

19. non governmental organization.

۲۰. محمد آشوری، جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، نشر گرایش، تهران، ۱۳۸۲، ص ۴۹.

همان‌قدر که حقوق و آزادی‌های فردی متهم مهم و لازم‌الرعایه است، حفظ نظم و امنیت عمومی نیز به‌عنوان بستر اصلی تحقق حقوق افراد، مهم است. کارآمدی و تعادل نظام‌های دادرسی کیفری زمانی حفظ می‌شود که به دو ضرورت مذکور، توأمان توجه کنند. همین توجه باعث شده است اسناد بین‌المللی هرگز، حذف کلی قرار بازداشت را به کشورها توصیه نکنند. حتی در ماده ۶ کنوانسیون منع شکنجه به صراحت اعمال بازداشت تجویز می‌شود. بند ۲ قواعد توکیو نیز مقرر می‌دارد در اعمال قواعد توکیو نباید نگاهی افراطی داشت و همواره باید توازن نسبی بین حقوق افراد مجرم و حقوق قربانیان و ملاحظات جامعه از لحاظ ایمنی عمومی و پیشگیری جرایم، ایجاد شود. اهمیت این تعادل زمانی روشن‌تر می‌شود که یادآوری کنیم امنیت و نظم نیز از حقوق مورد تأکید اعلامیه جهانی و میثاق بین‌المللی حقوق بشر است. تا جایی که به موجب ماده ۱۸ میثاق مذکور از «تحدیدات به رسمیت شناخته‌شده» حقوق بشر است.

از دیگر اهداف قرارهای بازداشتی، پیشگیری از وقوع جرم است. این هدف برای اعمال بازداشت هم به رسمیت شناخته‌شده است. تحقق حقوق بازداشتی‌ها، ترویج مشارکت عمومی در مدیریت عدالت جزایی، توجه هم‌زمان به حقوق متهم، قربانیان و شهروندان حذف برخی از اشکال خاص بازداشت از نظام‌های دادرسی ملی و اصلاح متهم از سایر اهداف اقدامات غیربازداشتی است.

قواعد توکیو به برخی مصادیق قرارهای تأمین جابجایی بازداشت اشاره می‌کند، اما، در عمل ابتکار تعیین انواع این قرارها برعهده نظام‌های ملی گذاشته شده است تا به مناسبت ویژگی‌های خاص خود، انواع این قرارها را طراحی نمایند. قواعد توکیو اقدامات ذیل را توصیه می‌نماید:

- ۱- ضمانت اجرای شفاهی مثل سرزنش، توبیخ و اخطار ۲- آزادی مشروط
- ۳- ضمانت اجرای پولی مثل توقیف ملک و مال ۴- تعلیق تعقیب ۵- کار در محیط‌های خاص و تحت نظارت قضایی ۶- بازداشت در خانه یا شهرک‌های بازداشتی ۷- انواع تضمین‌ها.

تدوین‌کنندگان قواعد توکیو به‌خوبی می‌دانستند که این قواعد در سطوح ملی با توجه به شرایط سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و سنت‌های هر کشور،

مورد استفاده قرار خواهد گرفت. البته توسعه قراردادهای غیربازداشتی جدید باید تشویق شود و این ترویج، به‌طور دقیق مورد نظارت قرار گیرد.

بنابراین، قواعد توکیو دست‌کشورها را در خصوص تعیین انواع و مصادیق قراردادهای غیربازداشتی، کاملاً باز می‌گذارد. در این کتاب پس از بررسی پیشینه، مفهوم، مبانی و پیامدهای قراردادهای غیربازداشتی در اسناد بین‌المللی حقوق بشر و مقررات ایران به بررسی انواع این قرارها در مقررات سابق و آئین دادرسی کیفری فعلی می‌پردازیم. قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴ و اصلاحات ۱۳۹۶/۳/۴، بسیاری از افق‌های مندرج در اسناد بین‌المللی را محقق می‌سازد.

پس از بررسی انواع قراردادهای تأمین جایگزین، به بررسی آئین دادرسی^{۲۱} این قرارها خواهیم پرداخت. برخلاف انواع و مصادیق قراردادهای جایگزین، که به موجب اسناد در اختیار نظام‌های ملی گذاشته شده است، آئین دادرسی قراردادهای جایگزین مواردی کاملاً ملایم و تخلف‌ناپذیر هستند، که به موجب قواعد توکیو، پیش از صدور قرار لازم است اقدامات تمهیدی صورت گیرد. لزوم اطلاع‌رسانی و آموزش قراردادهای جایگزین، فعال‌سازی سازمان‌های مردم‌نهاد حامی اقدامات غیربازداشتی، از جمله این اقدامات است.

به عبارت دیگر، تا زمانی که این اقدامات تمهیدی انجام نپذیرد، قراردادهای غیربازداشتی کارآمدی کافی را نخواهند داشت. آخرین تقسیم‌بندی نوع قرارها بر مبنای معیارهای عینی، عادلانه و شناخته‌شده از دیگر ضوابط عامه قرارهای مذکور است. تضمین حقوق متهمین تحت قرار و به‌ویژه جبران ضرر و زیان ناشی از قراردادهای ناعادلانه از دیگر ضوابط لازم‌الرعايه است.

جلوگیری از اطاله دادرسی، ضرورت قابل تجدید نظر خواهی بودن قرار، لغو زود هنگام قرار، بررسی مسئله تعلیق‌پذیری قراردادهای غیربازداشتی از دیگر بخش‌های این تحقیق است که به‌صورت تطبیقی بین موازین حقوق بشر و مقررات ایران مورد بحث و مطالعه قرار می‌گیرد.

در این کتاب همت خود را معطوف به یافتن پاسخ پرسش‌های ذیل می‌نمایم:

استفاده از قراردادهای غیربازداشتی در اسناد بین‌المللی حقوق بشر چه

جایگاهی دارد و مقررات ایران تا چه حد با جایگاه مذکور، مطابقت دارد؟
پیشینه و مفهوم قرارهای تأمین جایگزین بازداشت چیست؟
مبنای توسعه‌ی قرارهای جایگزین بازداشت چیست و این مبانی در اسناد
بین‌المللی و مقررات ایران، چه جایگاهی دارد؟

با تحقق توسعه‌ی قرارهای غیربازداشتی چه اهداف و پیامدهایی محقق
می‌شود و این اهداف چه جایگاهی در اسناد بین‌المللی حقوق بشر دارند؟
انواع قرارهای جایگزین بازداشت در مقررات فعلی ایران و قانون آئین
دادرس کیفری کدام است و تا چه حد کارآمد هستند؟

بر اساس قواعد توکیو آئین دادرسی قرارهای غیربازداشتی چیست و
مقررات ایران تا چه حد با آن‌ها، مطابقت دارد؟

اسناد بین‌المللی حقوق بشر، چه با عنوان میثاق و اعلامیه (همچون
اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی) که
ایران به آن‌ها ملحق شده و ملزم به رعایت موازین ناشی از آن می‌باشد
و چه قطعنامه‌های سازمان ملل مانند قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل
برای اقدامات غیربازداشتی (قرار توکیو) اصول رهنمودهای سازمان ملل
برای حمایت از نوجوانانی که آزادی آن‌ها سلب شده است، قواعد پکن و...
استانداردهای بین‌المللی در خصوص جایگزین کردن قرارهایی غیر از بازداشت
یا حبس ایجاد کرده‌اند که قانون‌گذار ایرانی در وضع مقررات مرتبط، باید
به این موازین توجه کند.

این نوشتار مبتنی بر این فرض است که، اسناد بین‌المللی حقوق بشر
بر ضرورت توسعه قرارهای جایگزین بازداشت تأکید دارند. در خلاف مقررات
سابق، قانون فعلی آئین دادرسی کیفری از لحاظ گسترش کمی قرارهای
جایگزین بازداشت، با هدف مندرج در اسناد بین‌المللی مطابقت کامل دارد.
اصلی‌ترین مبنای توسعه اقدامات غیربازداشتی عبارت است از آزادی شخصی،
فرض بی‌گناهی، برابری سلاح‌ها و دادرسی بی‌طرفانه که جملگی در اسناد
بین‌المللی حقوق بشر و مقررات ایران، مورد تأکید است.

در این کتاب مفهوم موازین بین‌المللی حقوق بشر، عبارت است از الزامات
ناشی از عرف بین‌المللی و اسناد حقوق بشر اعم از اعلامیه‌ها و میثاق‌ها.
بازداشت موقت عبارت است از سلب آزادی از متهم و زندانی کردن او، در

طول تمام یا قسمتی از تحقیقات مقدماتی توسط مقام صالح قضایی. این سلب آزادی از متهم ممکن است در طول جلسات رسیدگی دادگاه و تا صدور حکم قطعی نیز ادامه یابد.

قرارهای جایگزین بازداشت عبارت است از هر نوع قرار تأمینی و یا اقدام نظارتی نسبت به متهم که به جای بازداشت اعمال شود، ولو این که نقض شرایط مقرر در قرار، موجب بازداشت متهم گردد.

اما لازم است بیش از شروع مطلب به این نکته توجه کنیم که علی‌رغم وجود استانداردهای اخلاقی و انسانی در اسناد بین‌المللی حقوق بشر (که البته قرن‌ها قبل از تصویب این اسناد، متون دینی اسلام مملو از ارزش‌های مذکور بوده است) سیوا اجرا و نیز نحوه عملکرد مدعیان حقوق بشر در عرصه بین‌الملل به گونه‌ای بوده که جز بی‌اعتمادی مردم دنیا نتیجه‌ای نداشت. کشوری مانند عربستان سعودی به عنوان رئیس دوره‌ای شورای حقوق بشر سازمان ملل انتخاب می‌شود و سال‌ها که هیچ یک از ارکان کشور مذکور با رأی مردم انتخاب نمی‌شوند. اکثر دینی به علت مخالفت سیاسی و نه نظامی با دولت مرکزی به بدترین وجه محاکمه می‌شود و شهروندان از حقوق ابتدایی مدنی و سیاسی محروم‌اند. رژیم اشغالگر قدس با بیشترین میزان نقض حقوق بشر و نیز بشر دوستانه همچنان به فعالیت‌های ضد انسانی خود ادامه می‌دهد و کسی جلودار او نیست. در چنین شهر آشوبی مردم دنیا و مدافعان واقعی حقوق بشر حق دارند نسبت به دستگاه‌ها و مدعیان حقوق بشر بی‌اعتماد باشند.

در عین حال ما باید از نقاط قوت اسناد بین‌المللی که عمدتاً در محققات دانشگاهی ریشه دارند بهره‌مند شویم و بی‌توجه به ادعای کشورهای مدعی و در عین حال ناقض حقوق بشر، استانداردهای حقوق بشر را در قوانین خود بیش از پیش توسعه دهیم. که تا کنون نیز این چنین بوده و قانون آئین دادرسی کیفری مصدق‌ی بارز برای آن است و انشاءالله در سال‌های آتی شاهد فواید و نتایج مؤثر آن خواهیم بود.